

CİLT 2

YAZ 1415/1994

SAYI 2

**İSLÂMÎ
SOSYAL
BİLİMLER
DERGİSİ**

inkılâb

CİLT 2

YAZ 1415/1994

SAYI 2

**İSLÂMÎ
SOSYAL
BİLİMLER
DERGİSİ**

inkılâb

Avrupa'da Liberalizme Karşı İslâm*

*Peter O'Brien***

Nefret eden için nefretin kendisi
nefret edilenden daha önemlidir.

Vaclav Havel

Giriş

Batı'da Müslümanlara endişe, korku ve güvensizlik ile bakılır. Birçoğumuz terör kurbanı olma korkusu ile İslâm ülkelerine seyahat etmemeyi tercih ederiz. Birçok Batılı, Müslümanların petrol rezervlerinin kontrolünü elinde tutmasından kaygı duyar. Ve işte 1991'de Saddam Hüseyin'in Hitler kadar büyük bir tehdit oluşturduğuna kendimizi inandırır verdik.¹

Fakat aslında Müslümanlar bizi korkutamaz. Nihayetinde, o zamana kadar dünyanın en büyük dördüncü ordusuna sahip olan "Bağdat Kasabını" tamamen bozguna uğratmak yalnızca birkaç hafta aldı. Saddam'ın müttefik zannettiği Arap ülkelerinin çoğu bizim safımıza katılırken, biz Irak tehdidine karşı sağlam bir uluslararası koalisyon içinde birleştik. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri görülmemiş, kanlı bir Müslüman Savaşı'nın hatırasıyla kendimizi ikna etmemiz için, İran-İrak savaşını hatırlamamız yeterliydi. Ayrıca hepimiz 1973 ve 1979'da Araplar ve İranlılar "petrolümüzü" alıkoyduklarında çektiğimiz şahsî güçlükleri hatırlayabiliriz. Oysa şimdi, Maddison (1982) gibi ekonomistlerin işaret ettikleri

* Peter O'Brien, "Islam vs. Libarism in Europe," *AJISS*, Vol. 10, No. 3, ss. 367-381.

** Peter O'Brien, Trinity University'de (San Antonio, Texas) Siyasal Bilimler doçentidir.

(1) Müslümanlar hakkında batılı düşüncenin tarihî ve ideolojik kökleri hakkında bkz. Rodinson (1987) ve Said (1978).

gibi, bu tür ambargoların mevcut ya da yaklaşmakta olan ticari gerilemeleri şiddetlendirmekle kaldığını kavramış bulunuyoruz.

İssawi'nin (1982) belirttiği gibi, petrodolarların 1970'lerde hızla doğuya akışı, gelecek yıllardaki ekonomik patlamayı beslemek üzere Batılı bankalar tarafından geriye çekildi. 1980'de Tahran'da yaşanan en kötü rehine krizi bile, İran hükümetinin ve korsanların gösterdiği itidal ile bütün esirlerin salıverilmesiyle sonuçlandı. Rehinelereimizin çoğunun şimdi sağ salim evde olduğunu kabul etmeliyiz. Bu talihsiz olay, bütün Iraklıların rehin alınmasıyla ve üçyüzbininin ölmesiyle sonuçlanan bizim yeteneğimizle kıyaslandığında çok hafif kalır.

Avrupalılar ülkelerinde yaşayan on milyondan fazla Müslüman göçmenden kaygı duymaktadır. Meselâ, 1979 ve 1980'de Federal Almanya'da bin kadar Kur'ân kursunun bulunduğu ortaya çıkarılması üzerine Alman gazeteler sayısız makale ve endişeverici başyazılar yayınladılar. 1989 yılında Fransızlar, birkaç Müslüman kızın halk okuluna girerken hicablarını (başörtülerini) çıkarmayı reddetmesi üzerine ülke çapında tatsız bir tartışma başlattı. Aşağı yukarı aynı tarihte, İngiliz hükümeti tek bir yazarı, Salman Rüşdî'yi, Müslüman saldırılarından korumak ve gizlemek için güvenlik güçlerini seferber etmek zorunluluğunu hissetti.

Bu kuşkular abartılı görünüyor. İrlanda Cumhuriyet Ordusu hergün sayısız İngiliz vatandaşının hayatlarını tehdit ediyor. Müslümanlarla ilgili karışıklıklar ise, (1991 Paris gösterisi ya da 1973'de Cologne Ford fabrikasında Türklerin başlattıkları yerel boykot gibi) seyrek ve kolayca bastırılır. Ayrıca Avrupa'daki Müslümanların büyük çoğunluğunun oy kullanmadığını da hatırlamak gerekir. Zaten kullanılseler bile sayıca az olmaları seçime etki etmelerini engeller. Dahası yabancı uyruklu mukimler, sorun çıkardıklarında kolayca sınır dışı edilebilirler. Bu birkaç Müslüman kız, Kur'ân kurslarına giden diğer öğrenciler gibi sadece Fransız ve Alman anayasalarının yücelttiği ve garanti ettiği dinî hürriyet haklarını kullanmaktadır.

Öyleyse endişemizi nasıl açıklayacağız? Ben, Havel'in görüşünü izleyerek, korkularımızın Müslümanlardan çok kendimizden kaynaklandığını ileri sürüyorum. Özellikle, Müslümanlardan gelen direnişin bizi, istikameti ve kaynağı açısından büyük ölçüde liberal olan inançlarımızın varsayılan üstünlüğü ve samimiyeti konusunda şüpheye düşürdüğünü savunuyorum. Müslümanların Avrupa liberalizmini eleştirmeleri ve reddetmeleri en saygın inançlarımızı sorgulamamıza yol açtı. Buna, onları liberal ilkelerimizi kabule ikna etmeye veya zorlamaya çalışarak cevap veriyoruz. Direndikleri zaman ise, üzerlerinde kaba güç kullanmaktan başka bir çare bulamıyoruz. Fakat liberal prensiplerimiz buna ikna edici bir mazaret göstermemektedir. Bir açıdan emniyetsiz bir semtin kabadayısı gibi-

yiz; Müslüman komşularımıza gözdağı verirken gücümüzden şüphe etmiyoruz, ancak davranışımızı kendimize haklı göstermekte zorluk çekiyoruz. Müsümanlardan, kendi kendimizden çekindiğimiz ve korktuğumuz kadar çekinip, korkuyoruz.

Liberalizmin Tanımlanması

Liberalizmin kökü Aydınlanma'ya dayanır. Şu anda siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel öğeleri çağrıştırmaya rağmen (mesela; insan hakları ve temsili hükümet, serbest pazar, modern ve çoğulcu toplumlar ve eleştirel akıl ve hoşgörü gibi değerler), aslında liberalizmin özü epistemolojik ve ontolojiktir. Kurucuları Bacon, Newton, Locke ve Descartes gibi tümü epistemolojik ve ontolojik devrimler gerçekleştirmiş büyük düşünürlerdir. Skolastizmin tezlerini ve otoritesini sarsarak bağımsız mantık ve bilimsel araştırmanın mümkün ve üstün olduğunu gösterdiler. Herbiri kendine has bir yolla, kişinin akletme yeteneği olduğunu ve bununla dünyasını tamamen idrak edebileceğini savundu. Newton'ın "Tabii Felsefe ve Matematik İlkelerini" anlama çağrısı, Bacon'ın "herşey için gerçeklere başvurulması", Locke'ın "akla danışma"sı ve Descartes'in "Cogito, ergo sum" sonucunun her birinin altında, dünyanın insan tarafından akıl yolu ile idrak edilebileceği inancı yatmaktadır.

Bunlar ve diğerleri, kendi çıkarlarımızı bildiğimiz gibi, dünyamızı da anlayabileceğimizi savundular. Bizi çıkarlarımızı aramaktan alıkoyan tek şey, ister örf, ister baskı, isterse batıl inanç biçiminde olsun yanlış âdetlerdir. İhtiyacımız olan sadece bu rahat, fakat köleleştirici âdetleri terkedecek cesareti bulmaktır. Bu nedenle Kant Aydınlanma'nın amaç ve mücadelesini şu şekilde izah eder: "Aydınlanma insanın kendi koyduğu koruyucularından ayrılmasıdır. Kendi anlayışını kullanma cesaretini göstermek... Aydınlanma'nın düsturu işte budur." (Fredrich, 1949)

Kant gibi düşünürler, tabii ve beşerî dünyaların basit gerçek ve ilişkilere indirgenebileceğine ve bu nedenle (mümkün olduğunda matematiksel olarak açıklanan) ilke ve terimlerle iletilebileceğine inandılar. Bunu takiben, sağduyuya hitap ettiği için herkes objektif bilgi kazanabilirdi. Descartes bunu doğrulamıştır:

Sağduyu bu dünyada en eşit dağıtılmış şeydir... Muhakeme ve yanlış doğrudan ayırma, daha doğrusu sağduyu veya akıl denilen şey, bütün insanlarda yaradılış itibarıyla eşittir (Smith, 1958).

Bütün bu yeni görüşleri hürriyete dayandıkları için liberalizmle birleştiriyoruz. Akıl bağımsız ve batıl inançlardan arınmış olmalıdır. Aydınlanma'dan doğan ve hâlâ toplumlarımızı karakterize eden müesseseler de hürriyeti vurgular.

nunda iktidardan indirdiğini düşünmekten hoşlanıyoruz. Daha sonra gelen rejimlerin yardımımızı almak ve bizim yolumuzu taklit etmek için ateşli çabaları, ilke ve uygulamalarımızın üstünlüğü ve geçerliliğine duyduğumuz inancı daha da güçlendirdi. Bana göre, hükümetlerimizin Doğu Avrupa ve diğer yerleri “Batı hayat tarzına” döndürmek için üstlendiği katı kampanya kendine güvenimizi desteklemede hayati bir rol oynamaktadır. Çünkü inancımıza dönen kişiler kazandıkça, onun en azından mümkün olan en iyi ve üstün seçenek olduğu fikriyle teselli bulabiliyoruz. Biz liberaller bu dönmelerle besleniyoruz, çünkü liberalizmin mantığı rasyonel özgür bireylerin sürekli rızasını gerektirmektedir.

Müslümanların Direnişi

Müslümanlar dönmeyi reddettikleri için dikkatimizi ve antipatimizi çekmektedir. Meselâ bütün Arap Yarımadası boyunca monarşilerin varlığını sürdürdüğünü görüyoruz. Ayrıca görünen o ki, ortaçağdan kalma otoriteler altında yaşayan halk buna tahammül ediyor. 1979’da İranlılar Batı ve modernizm yanlısı Şah’ı tahttan indirerek, Batı’ya göre “çağdışı” İslâm hukuku ile yönetilen “gerici” bir devlet kurdu.

Avrupa’da görülen asimilasyona direniş örnekleri çok daha az dramatik olmakla beraber daha az dikkat çekici değildir. Müslüman göçmenler yurttaki eski geleneklerini yeniden kurup yaşatabilecekleri gettolarda ya da etnik bölgelerde toplanma eğilimi gösteriyor (Anwar, 1979). Gayri-müslim gruplarla birleşmeyi reddeden kendi dışlayıcı örgütlerini kuruyorlar (Özcan, 1989). Birçok Müslüman çocuklarına halk okullarına gitmeyi yasaklıyor veya onları halk okullarında öğretilenlerin verilmediği Kur’an okullarına devam etmeye zorluyor (Irskens, 1977). Bu göçmenlerin çoğu Batılılarla arkadaşlık etmeye veya evlenmeye, Batılı giysiler giymeye ve Batı dilleri öğrenmeye karşı çıkıyor (Abdullah, 1981). Nereye dönersek dönelim, Müslümanlar bize bizim gibi olmak istemediklerini anlatıyorlar.

Fakat neden? Çoğu kez rahatlıkla taassup, cehalet taraftarlığı ve demagojiyi neden gösterebiliyoruz. Şüphesiz herhangi bir dünya görüşü gibi İslâm da fanatiklerden nasibini almıştır. Bu şekilde bazı Müslüman eleştirmenler Batı’nın yakın zamanda iflas edeceğini ifade edip, Müslüman yükselişini müjdeliyorlar (Cemile, 1985). Daha isabetli ve düşündürücü eleştirileri gözardı etmek istediğimiz için, Cologne’daki (*Stern*, 1987) nev-i şahsına münhasır Türk imamı Cemalettin Kaplan gibi uçlar üzerinde dikkatimizi topluyoruz. Liberal varsayımlarımız göz önüne alınır, liberalizmin muhakeme edilip reddedilmesi çelişkili ve bu nedenle imkânsız görüldüğü için bizi şaşırtıyor.

İslâm'ın Batı liberalizmini eleştirisi, genel olarak iki farklı şekilde görülür. Birincisi, Batının ikiye bölünmüşlüğüne altını çizerek; Batılılar bütün insanların hak ettiği temel hak ve imtiyazları Müslümanlara vermeyi ya da garantilemeyi reddetmektedir. Müslüman yazarlar sık sık Batı medyasının sunduğu ve yaygın görüşe hâkim olmuş yanlış İslâm imajına sataşır. Avrupalıların o çok savundukları aklı, açık fikirliliği ve hoşgörüyü İslâm'ı değerlendirirken kullanmamalarından şikâyet ederler. Meselâ, çok az Avrupalı bir rahibenin dindarlığının simgesi olarak özel giysiler giymesine ve manastırda yaşamasına karşı çıkar. Fakat Müslüman kadınlar başlarını örttiklerinde ya da vücutlarını göstermeyen giysiler giydiklerinde, yahut erkeklerle birlikte yapılan faaliyetlere iştirak etmediklerinde, Batılılar "ataerkillik", "tahakküm" ve "adâletsizlik" diye bağırmağa başlar. 1980'lerin başında Northrhine-Westfalen idaresi halk okullarında İslâm dini dersleri verilmesine karar verdi. Ancak daha sonra programı çizmesi için Hıristiyan din adamlarından oluşan bir komisyon kurdu. Müslüman örgütler Hıristiyanların asla Müslümanlar tarafından yazılmış bir programı kabul etmeyeceklerini söyleyerek şiddetle programlara karşı çıktılar. Aynı şekilde, Müslümanlar Hıristiyanlığı meşrû bir inanç olarak görürken, Evanjelik kiliseleri değil, yalnızca Roma Katolik Kilisesi buna karşılık verdi. Dahası, Federal Almanya Cumhuriyeti Roma Katolik ve Evanjelik Kiliselerini "tanınan dinler" olarak ilân etti. Bu yasal statü onlara devletten önemli finansal yardımlarını mümkün kıldı. Ancak Almanya'da yaklaşık iki milyon Müslüman olmasına rağmen, aynı statüyü İslâm'a tanımadı. Berlin'deki Islamische Föderation'ın ifadesiyle (1986):

Eğer Berlin'de geleceğimizi beraber belirleyeceksek, Güney Afrika'daki siyah nüfusun meşrû taleplerini desteklemek yetmez. Berlin'in kendi içindeki hak ve özgürlükleri desteklemek, bütün inananlar için çok daha lüzumludur.³

Diğer yandan, Avrupalılar bu gibi eleştirilere saygı ve sempati göstermektedir. Meselâ, Hollanda ve İsveç'te Müslüman göçmenlere mahallî seçimlerde oy kullanma hakkı verilmiştir. Almanya'da Yeşiller Partisi, yabancılara, uyuşma geçmeyi gerektirmeden bütün vatandaşlık haklarını tanıyacak bir "ikamet hakkı" kanunu önermiştir. Fransa'da S.O.S Racisme her türlü ayrımcılığa sebatla karşı çıkmıştır. Çoğu Avrupa devletinde Müslümanlar medenî haklarını korumak için açtıkları önemli davalar kazanmaktadır (Thranhardt, 1986). İkiyüzlülük ile ilgili şikâyetler sınırlı bir sempati toplamıştır, çünkü bunlar esasında liberal değerlerin Müslümanlara da uygulanmasını istemektedir.

Batı'nın kendi getirdiği eleştiri ve alaylarla aynı çizgiyi takip ettiği için, ikinci tip eleştiriler çok daha tehlikelidir. Serbest pazarın insanları özgürleştir-

(3) Belgenin bütünü, Avrupa ikiye bölünmüşlüğüne eleştirisi için iyi bir örnektir.

mediğini, daha çok onları makinelere, tüketim ve materyalizme köle kıldığını ileri sürerler. Üstelik, liberal ahlâk hiç de kalıcı barışla tanımlanabilen toplumlar oluşturamamıştır. Şiddet, saldırganlık, sömürü ve yabancılaşma Batı toplumlarında başını almış gidiyor. Bir eleştirmen şöyle diyor: “Esefle kabul edilmeli ki, Batı medeniyetinin zaafı ve kusurları avantajlarından az değildir... Yeni bir tarih sayfası açıldığı halde ne insanların mutluluğu artmış, ne de toplumsal hastalıklar azalmıştır.” (Lari, 1977)

Üstelik bu problemler, liberal model henüz tamamlanmadığı için değil, temel varsayımları tamamen kusurlu olduğu için sürmektedir. Liberal doktrinler “mantıkî tetkik”e gelemmez. Sonuç olarak;

çağdaş insan, öncüllerinden daha fazla insanı inşa eder, fakat ne inşa ettiğini onlardan daha az bilir... bu yeni ideolojiler... temel insanî ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldıkları gibi... insanlarda faydasızlık hissi oluşturur ya da onları esirleştirir (Şeriâtî, 1980).

Bu gibi yazarlar eleştirilerini Batıyla sınırlı tutmaz, birçoğu İslâm medeniyetinin kusurlarını göstermek ve onları düzeltmek için çaba sarfeder.⁴ Aslında amaçları okurlarını, insanlık için daha iyi cevaplar getirmediğine inandıkları Batı liberalizmine hayranlık ve taklit arayışlarından çevirmektir. Cevaplar için kendi geleneğinize bakın diye yalvarırlar.⁵

Müslümanları Liberalleştirme

Liberalizmin bu makul eleştirilerini duymamayı ya da görmemeyi tercih ediyoruz. Liberalizmin mantığının bize, hür ve rasyonel düşüncenin zaruri olarak liberalizmin reddiyle değil kabulüyle sonuçlanacağını öğrettiğine inanıyoruz. Cevap olarak dikkatlerimizi, Müslümanların akletme yollarını tıkayan çeşitli güçler üzerinde yoğunlaştırıyoruz. Avrupa’daki Müslüman toplulukların durumunu inceleyen sosyal bilim analizleri büyük bir literatür oluşturmuştur. 1960’lardan beri Avrupalı hükümetler böyle binlerce çalışmayı faaliyete soktu.⁶ Bu araştırmaların çokluğuna rağmen çoğu ortak bir tema işler; geleneksel (Müslüman) bir toplumdan çağdaş (Batılı) bir topluma göçmeyle kaçınılmaz olarak hızlı ve şaşırıcı bir değişim yaşanılması. Diğer bir deyişle, bu göçmenler bir anda köyden

(4) İslâmî ilke ve uygulamaların zaaf ve gücü konusundaki uzun tartışmaların izahı için bkz. Voll (1982).

(5) Meselâ, İran İslâm Cumhuriyeti Anayasasının önsözünün ikinci paragrafında bu konu vurgulanmaktadır.

(6) Örnek için bkz. Gliedner-Simon (1986)’un 400 sayfalık bibliyografyası.

metropole geçtikleri için, modern hayatın hızına ve gerektirdiklerine uyum sağlamayı güç ve tehlikeli bulmaktadırlar. Değişimden ve onun tahripkâr sonuçlarından kaçmak ya da onları yavaşlatmak için boş bir çabayla geleneklerine (ataerkil aile olsun, eski dini kurallar ya da otoriter siyasi inançlar olsun) sarılırlar. Geleceğe inatla bağlılık, bir Alman araştırmacının sözleriyle:

yurttaki hayat tarzının tabî bir sonucu olarak değil, değişen çevreye karşı bir savunma olarak görülmelidir. Bizi çevreleyen dünyanın farklı biçimleriyle karşılaşmak, kişilik üzerinde her zaman bir belirsizlik ve baskı hissi oluşturur. Bu, geleneksel norm ve değerlerin abartılması, yurdun idealize edilmesi, Alman çevreyle temastan kaçınılması gibi geriçekilim ve telafilere yol açar (Neumann, 1980).

Bu savunma tepkileri Batılı araştırmacılara göre “fıtrî” değildir. Bu nedenle Müslümanların çeşitli psikolojik ve sosyal bozukluklar taşıdıkları teşhisine varılır. Bunlar arasında “anomi”, “anksiyete”, “kültürel şok”, “kişilik karmaşası”, “bilincin parçalanması”, “kendine güven eksikliği”, “ben kimliğinin eksikliği”, “aşırı ruhi yük” ya da “sosyo-kültürel stres” sayılabilir. Üstelik bu semptomlar; içine kapanma, kaçış, saldırganlık, suç ve aşırıya kaçma gibi gayritabî ve sapkın davranışlara yol açar (Ronneberger, 1977; Albrecht ve Pfeiffer, 1979).

Bu analizler Müslümanları ve Avrupalıları iki ayrı sınıf altında toplarlar. Avrupalıların tabî ve normal davranış için aklını kullanan hür bireyler olduğu varsayılırken, Müslümanlar irrasyonel ve (henüz) hür düşünüp makul davranamayan kişiler olarak tanımlanır. Bu çalışmalar Müslümanlar ve Avrupalılar arasındaki siyasi, kültürel ve ırk farklılıklarını gözardı eder ve bunun yerine daha hoş giden epistemolojik ayrımlar üzerinde dururlar. Kısaca Müslümanlara yabancı pasaport taşıdıkları, farklı bir Tanrı'ya inandıkları, Avrupalı olmadıkları ya da esmer oldukları için farklı gözle bakıp, farklı davranmıyoruz. Sadece hür düşünme fırsatları olmadığına inanıyoruz.

Gerek liberal teşhis, gerekse ayrımcılık, Müslüman sorununa getirilen çözümlü belirler. Batı'nın amacı açığa çıkmıştır: Müslüman nüfusu aydınlatmak ve liberalleştirmek. Sosyologlara göre bu genellikle, Müslümanları Avrupa'da marjinal ve kıt imkânlı bir konumda yaşamaya iten sosyal eşitsizlikleri azaltma ya da kaldırma anlamına gelir. Bu gibi yazarlar Müslümanlara ev, eğitim ve istihdam konularında Avrupalılarınkine eşit fırsatlar getiren sosyal programlar çizmişlerdir (Hoffman-Nowotny ve Hondrich, 1982). Psikolog ve pedagoğlara göre tedavi Müslümanları (özellikle zihinleri hâlâ düzeltilebilen genç olanları) Batı'da hüküm süren çağdaş liberal değerlere yeniden kazandırmayı içerir. Buna göre, Müslüman öğrencileri kamu eğitim sistemi içine tamamen alan ve entegre eden programlar ileri sürerler.

İster onlara bizim sahip olduğumuz hakları vererek, ister bizim yolumuzla eğiterek olsun, bu reçetelerin amacı Müslümanları “bizim gibi” yapmaktır. Bu öneriler Müslümanları insan olarak değil, kendi imajımıza göre şekillendireceğimiz insani malzeme olarak görmektedir. Bunun altında gerekli fırsatlar, kaynaklar ve yardım sağlanırsa Müslümanların da bizim fikirlerimizi benimseyeceği inancı yatmaktadır. Alman sosyolog Esser (1980), topluma entegre edilmiş yabancıların Federal Cumhuriyetin “sistem dengesini” sağlayan değer ve normları özümleyeceğini savunur. Müslümanların inanç ve tecrübelerini genel programa dahil eden “çokkültürlü eğitim” önerileri bile, sonuçta klasik Aydınlanma değerlerini Müslüman ve Avrupalı öğrencilere aşılama hedefler. Çokkültürlü eğitim taraftarları, “önyargı ve ulusculuğu kırdığını, yabancı ve farklı olana hoşgörüyü kolaylaştırdığını ve rekabetten çok ‘diğerinin’ durumuna sempati duymayı sağladığını” savunurlar (Essinger ve Hellmich, 1981).

Bu değerlendirme ve önerilere hiç aldırış edilmemiş değildir. 1970 ve 1980’ler boyunca büyük göçmen nüfusu olan Avrupa ülkelerinin hükümetleri göçmenleri topluma entegre etmek için çok sayıda kampanya açmış ve sürdürmüştür. Kapsamlı sosyal refah programları, vatandaşlar gibi yabancı mukimleri de kapsamak üzere genişletilmiştir. Yabancılar Batı yaşantısına uyum sağlamlarını kolaylaştırmak için ev ve dille ilgili, meslekî ve kültürel özel programlar açılmıştır. Eğitim programları ikinci nesil göçmenleri olgunluğa eristiklerinde vatandaşlara eşit kılmayı amaçlamaktaydı (Thranhardt, 1986). Bir araştırma bu çabaları, ürünler, uzmanlar, araştırma ve dereceler, müesseseler ve vasıtalar, pazarlamacılar ve satıcılarla dolu tamamen yeni bir “endüstri”nin geliştirilmesine benzetmiştir (Griese 1984).

Bana göre, bu gibi girişimler Müslümanlar ve Avrupalılar arasındaki ilişkiyi depolitize etmeye çalışmaktadır. Genel olarak nesnelere yardım eder fakat yetki vermez. Müslüman göçmenler sadece birkaç Avrupa ülkesinde oy kullanma ve kamu görevine gelme hakkına sahiptir. Bunun sonucu olarak kendilerine yönelmiş program ve politikaların belirlenmesinde rol almazlar. Daha da önemlisi, bu iş ve güç ayrımı siyasi değil epistemolojik varsayımlara ve kanıtlara dayanır. Avrupalılar kendi liberal anlayışına, yeni gelenler için neyin en iyi olduğunu Müslümanlardan daha iyi bildiklerine dayanarak, Müslümanlar üzerinde otorite iddia ederler. Avrupalı politika belirleyicileri Müslümanların siyasi temsilcilerinden çok, onların kendi kendini atamış doktorları ve terapistleri gibi davranırlar. Bu nedenle konu Müslümanlara gelince, Avrupalılar kendi ilişkilerinde talep ettikleri siyasi sorumluluktan kaçınırlar.

Müslümanlar kendilerini bütün idare projelerinde ortak olan apolitik bir Catch 22 tuzağına yakalanmış bulurlar. Avrupalıların yardımlarını kabul ederler-

se, Avrupa'nın yardım ve rehberliğine muhtaç, akledemeyen gayri-liberaller oldukları imajını kabul etmiş olacaktırlar. Direnir ya da ısrar ederlerse, böyle bir inat yeni bir hastalık belirtisi olarak görüleceğinden ve yeni tedavilere neden olacağından entegre edici programlara tâbi tutulacaklardır. Liberalizmin mantığı liberal düzenin ve temellerinin reddedilmesine veya hür ve rasyonel olarak eleştirilmesine izin vermez. Sadece hür ve rasyonel bireyler liberalizme bağlı siyasi hakları hak ederler, irrasyonel bireylerin irrasyonel vasilerinden kurtulmaları gerekir. Batılı liberaller olarak bizler, Müslümanların kurtarıcıları olmayı hak ve görevimizmiş gibi görürüz.

Gelişigüzel ve Liberal Olmayan Çareler

Avrupa'da ikamet eden Müslümanların sorunu liberalleşmeyi reddetmeleridir. Herşeyden önce, kendileri için en iyi olanı kendilerinin belirlemesi için siyasi haklar istiyorlar. Müslüman kızlar hicablarını giyerek ortaya çıktıklarında, hür ibadet hakları kadar Fransız halk okullarının öğretilerine karşı çıkma ve reddetme haklarını da istiyorlardı. Türk ebeveynler Almanca sınıfının hemen ardından çocuklarını Kur'ân okullarına yollayarak benzer bir siyasi ifade verdiler. Avrupa'daki sayısız İslâm örgütü çok gerekli halk desteğini kaybetmek anlamına geleceği için resmi entegre programlarına katılmayı reddetti. Meselâ, Avrupa'daki camiler ziyaretçilerine bir ibadet yeri olmaktan çok daha fazlasını sunar; Avrupa hükümetlerinininkine paralel fakat onlardan bağımsız birçok sosyal hizmet verirler (Vöcking, 1984).

Bu gibi direniş hareketleri, liberalizmin meyvalarını cömertce sunma çabalarımızı hiçe saydığı için, bizi sıkıntıya sokar ve uyarır. Liberal değer ve yardımların tam olarak ulaşmadığı uzak yerdeki kardeşlerinin aksine, Avrupa'daki Müslümanlar hâli hazırda bulunmasına rağmen liberalizmden kaçınırlar. Hiçbirşey Avrupalıları, Müslüman göçmenlerin yerlileştirmeye gösterdikleri direniş eğilimleri kadar şaşırtıp, allak bullak edemez. Göçmenlere o ülkenin vatandaşı olma şansı tanıyan projeler yapılmaktadır. Bunların birçoğu, Batılı değer ve normları özümsemeye en yatkın ve istekli olarak kabul edilen ikinci nesil yabancıları yerlileştirmek için şartların liberalleştirilmesini içermektedir. Aynı zamanda, bu genç göçmenler erişkinliğe eriştiğinde, Avrupa anayasalarında bulunan liberal ilkelere bağlılık yemini etmelerini de gerektirmektedir. Bu politikalar, genç yaşta beri Batı'da yaşadıkten ve halk okullarında sosyalleştirildikten sonra Batı eğitimi almış Müslümanların, bu eğitimin taşıdığı ilkeleri benimseyip vatandaşlık isteyeceklerini varsayarlar.

Liberal mantık bizi Müslümanların bu yemini etmeyecekleri gerçeğine hazırlamamıştır. Hür, rasyonel yetişkinlerin doğal olarak liberalizmi kabul edeceği-

ne ve liberal toplumların âdilâne inşa edilip örgütlendiği için hür ve rasyonel kişilerin onayına değer olduğuna inanıyoruz. Müslümanları ciddiye alırsak, liberal ilke ve uygulamaların hoşnutsuzluk doğurabileceği ihtimalini kabul etmemiz gerekir. Ayrıca, Müslümanların hür ve rasyonel kişiler olduğunu kabul edersek, karşı çıkışlarından belki de liberalizm hakkında bizim gözümüzden kaçan birşeyleri bildikleri sonucuna varmamız gerekir. Bu da liberalizmi kabulümüzün, sandığımız kadar hür ve rasyonel olmadığını getirecektir.

Bu tedirgin edici ihtimalleri kabul etmektense, Müslümanların sorunlarının bizde değil kendilerinde yattığına inanmayı tercih ediyoruz. Yurtlarından getirdikleri eski gelenek ve adetlerin başlangıçta görülenden daha derinden kaynaklandığı sonucuna varırız. Bunun sonucu olarak talihsizlikleri tahmin edilenden daha büyüktür. Onlarla aramızdaki farkların zor değişen ya da sabit olduğuna varmaktan başka seçenek göremiyoruz. Bu şekilde, Müslümanlar yabancı yapıları farklı pasaport taşımaktan çok daha derine inen, aramızdaki yabancı tehlikeler olarak görülmeye başlanır. Birçok post-yapısalcının belirttiği gibi, Müslümanlara duyduğumuz farklılık hissi ve “başkalık” Müslümanlara atfedilen objektif imajdan çok, kendimiz için istediğimiz subjektif imajdan kaynaklanır (Sa'id, 1978).

Fakat onların talihsizliği, bizim talihsizliğimiz olmamalı diye düşünürüz.⁷ Onları düzeltmek için çaba harcayabiliriz ve harcamalıyız. Eğer buna direnirlerse, toplumumuz üzerindeki istenmeyen etkilerini sınırlamalı ve yok etmeliyiz. Buna göre ilerlemeci ve entegreci yasalardan yaklaşık yirmi yıl sonra 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında, Avrupa'da Müslüman ve diğer Avrupalı olmayan göçmen ve mültecilere daha kısıtlayıcı ve katı politikaların, sempati ve davet motifleriyle desteklendiğini görüyoruz. Meselâ Avrupa Topluluğu, mültecilerin bir ülkeden diğerine geçme şanslarını denemelerini engellemek umuduyla, üye ülkelerin siyasi iltica hakkını düzenleyen kanunlarını “uyumlaştırmak” için harekete geçti. Göçmen sayısına bir tavan koyacak ve kimi zaman göçmen kabul edilecek ülkeleri belirleyecek “göçmen kotaları” oluşturma yolunda öneriler verildi. Fransa'da National Front (Millî Cephe) ve Almanya'da Cumhuriyetçiler gibi yabancı düşmanı partilerin son seçimlerde bütün Avrupa'da önemli başarılar elde etmesi bu eğilimleri güçlendirmektedir.

Böyle kısıtlayıcı öneri ve politikalar göçmenleri suçlamakta ve büyük göçün neden olduğu problemler için Avrupalıları sorumlu görmemektedir. Göçe sınır konulması çağrısı, Avrupalıların bütün dünyanın fakirlerini ve zulüm görenlerini özümseyemeyeceği nedeniyle haklı gösterilmektedir. Başka deyişle, Üçüncü

(7) Bu fikri Honig (1991)'den aldım.

Dünya'nın problemleri göçmenler için açık kapı politikasıyla çözümlenemeyecek kadar karmaşık ve zordur. Ayrıca Avrupa'nın kendi sorunları vardır. Özellikle şimdi Batı Avrupa, diktatörlükten demokrasiye geçen Doğu Avrupalı komşularına yardım etme sorumluluğunu üstlenmiştir. Meselâ, Rostock gibi şehirlerde görülen neo-Nazi karmaşasına cevap olarak Hıristiyan Demokratlar, Alman hükümetinin yeni birleşmiş ülkenin göçmen akınının önüne geçme planlarını yeniden tasdiklemiş, Sosyal Demokratlar da bunu kabul etmişlerdir. Bu şekilde partiler arasında, karışıklıkların neden ve sorumluluğunun Neo-Nazilerde değil, sayıları kabul edilebilir sınırları aşan yabancılarda bulunduğunu iddia etmiştir. Bu belki Neo-Nazi terörünün kurbanlarına verilen kısıtlı ve kimi zaman isteksiz polis korumasını açıkladığı gibi, suçlu bulunan failere verilen hafif cezaları da açıklamaktadır.

Bu gibi işler bilincimizi rahatsız edip, bizi kırıyor, çünkü başka bir geçerli alternatif bulamıyor, fakat onları da liberal inançlarımızla mazur gösteremiyoruz. Bize, liberal olmayanlarla ilgilenirken tek etkin ve ahlâkî yolun onları liberalleştirmek olduğu öğretili. Ayrıca liberal doktrin bizi, hür olduğu takdirde bütün insanların yaradılıştan liberal olma isteği ve kapasitesine sahip olduğuna inandırdı. Baskının hiç bir rol oynamaması gerekir. Toplumlarımız kendi kendini yönetir ve meşrulaştırır.

Liberal tedavi, sosyal yaralarımızı iyileştiremediği zaman, Müslümanların ve Avrupalıların değişmez ve başa çıkılmaz farklılıkları olduğu yolundaki eski fikri kabul etmekten başka çare bulamıyoruz. Aslında liberalizmin yenmesi ve geçmesi gerektiğine inanılan tam da, ister dine isterse ırk, ulus ve etnik kökene dayansın, böyle irrasyonel ve ihtiyari ayrımlardır. Müslümanları insan tabiatı ve ahlâkî konusundaki liberal görüşlerimizin evrenselliğine inandıramayınca, onlara baskı uygulamak ve boyun eğdirmekten başka çare göremiyoruz. Liberalizm öncesi devre ait bu tip taktik ve mantık, bizi sandığımızdan daha az liberal olduğumuzu kabul etmeye zorluyor. Liberal hükümetlerin Müslümanların ülkeye girerken hevesini kıran, çıkarken ise onları cesaretlendiren politikalarıyla; National Front ya da Cumhuriyetçi Partilerin "Fransa Fransızlar içindir, Almanya Almanlar içindir" sloganları arasında gerçekten felsefi ve etik bir fark var mı? Tek fark, yabancı düşmanlarının Müslümanlara zülmederken kendilerini tamamen mazur görürken, bizim göremememiz. İşte bu, Avrupa'da Müslüman varlığının niye bu kadar endişeye yol açtığını herşeyden daha iyi açıklamaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdullah, Muhammad. "Als Türke in Deutschland," *Aktuelle Fragen*, No. 5 (1981).
- Albrecht, Peter-Alexis and Christian Pfeiffer, *Die Kriminalisierung junger Auslaender*, Munich, Juventa Verlag, 1979.
- Anwar, Muhammad. *The Myth of Return: Pakistans in Britain*, London, Heinemann, 1979.
- Aspekte der Wanderungssoziologie: Assimilation und Integration von Wanderern, ethnischen Gruppen und Minderheiten*, Darmstadt, Luchterhand, 1980.
- Beck, Ulrich. *Risk Society*, London, Sage, 1992.
- Cemile, Meryem. *Batı Uygarlığı ve İnsan*, İstanbul, Kültür Basın Yayın Birliği, 1985.
- Essinger, Helmut and Achim Hellmich, "Unterrichtsmaterialien und-medien für Interkulturelle Erziehung," *Ausländerkinder im Konflikt*, ed. H. Essinger and G. Hoff, Koenigstein, Athenaem, 1981.
- Friedrich, Carl J. "What Is Enlightenment?" *The Philosophy of Kant*, ed. ve çev. Carl J. Friedrich, New York, Random House, 1949.
- Giddens, Anthony, *Modernity and Self-Identity*, Stanford, Stanford University Press, 1991.
- Gliedner-Simon, Adelheid. *Ausländer-zwischen Integration und Remigration*, Bonn, Informationszentrum Sozialwissenschaften, 1986.
- Griese, Hartmut. "Kritisch-exemplarische Überlegungen zur Situation und Funktion der Ausländerforschung und einer verstehenden Ausländerpädagogik," *Der gläserne Fremde*, ed. H. Griese, Leverkusen, Leske & Budrich, 1984.
- Hoffmann-Nowotny, Hans-Joachim and Karl O. Hondrich, eds. *Ausländer in der Bundesrepublik und in der Schweiz*, Frankfurt, Campus, 1982.
- Honig, Bonnie. "The Return of the Repressed in John Rawl's *A Theory of Justice*," Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, DC, 30 August 1991.
- Irskens, Renate. "Koranschulen," *epd-Dokumentation*, no. 35 (1977).
- Issawi, Charles. *An Economic History of the Middle East and North Africa*, New York, Columbia University Press, 1982.
- Islamische Föderation in Berlin. *Leben wir miteinander*, Berlin, Islamische Föderation in Berlin, 1986.
- Lari, Sayid Mujtaba Rukni Musawi. *Western Civilisation through Muslim Eyes*, Teheran, Sadr Publishing House, 1977.
- Maddison, Angus. *Phases of Capitalist Development*, Oxford, oxford University Press, 1982.
- Neumann, Ursual. *Erziehung ausländischer Kinder*, Dusseldorf, Pädagogischer Verlag, Schwann, 1980.
- Özcan, Ertekin. *Türkische Immigrantorganisationen in der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin, Hitit Verlag, 1989.
- Rodinson, Maxime. *Europe and the Mystique of Islam*, Seattle, University of Washington Press, 1987.

- Ronneberger, Franz. ed. *Türkische Kinder in Deutschland*, Nuremberg, Nuernberger Forschungsvereinigung, 1977.
- Said, Edward. *Orientalism*, New York, Vintage, 1978.
- Smith, Normam K. ed. ve çev., "Discourse on Method," *Philosophical Writings*, New York, Modern Library, 1958.
- Shari'ati, Ali. *Marxism and Other Western Fallacies*, Berkeley, Mizan Press, 1980.
- Spragens, Thomas. *The Irony of Liberal Reason*, Chicago, The University of Chicago Press, 1981.
- Stern*, 21 May, 1987.
- Thranhardt, Dieter ed. *Auslanderpolitik und Auslanderintegration in Belgien, den Niederlanden und der Bundesrepublik Deutschland*, Dusseldorf, Landeszentrale für politische Bildung, 1986.
- Vöcking, Hans. "Die Moschee," *CIBEDO-TEXTE*, No. 30 (15 November 1984).
- Voll, John O. *Islam: Continuity and Change in the Modern World*, Boulder, Westview Press, 1982.

Çeviren: Özlem Eraydın (Ertuğ)

İbn Tufeyl'in Eğitim Felsefesi

Prof. Dr. Necmettin Tozlu

ISBN 975-7560-35-9, 88 sh., 30.000 TL.

30.000 TL.lık posta pülu karşılığı yayınevimizden isteyebilirsiniz.

İNKILÂB YAYINLARI

Fevzipaşa Cad. Kubilay Sk. No. 12 Fatih, İstanbul Tel. (212) 521 57 76 - 524 44 99